

F 3.999
1

არხ. რუხაძე. ~~32/06~~

shhv

331

საქართველოს
საგარეო ურთიერთობების
მინისტრო

საკაბიტალიზმი

და

მუშათა მემორანდი

~~11.1.40~~
1
F 3.999
A.

გ ა მ რ ც ე მ ა

საქართველოს რესპუბლიკის რკინის გზის
მუშა-მოსამსახურეთა პროფესიონალურ
კავშირის ცენტრალ. სამგეობაო და არსე-
ბულ კულტურა-განათლების კომისია.

447

492

~~448~~

თ ბ ი ლ ი ს ი

საქართველ. რკ. გზათა სტრუქტურული განყოფილება

1919

Handwritten text in Georgian script, including the number '1' and the word 'თავისუფალი' (freedom).

საქართველოს
პარლამენტის
ენციკლოპედია
გეგმვის ირთვება

სპეც-2000
გეგმვის ირთვება

800

კაკიტალიზმი

და

მუშათა მოძრაობა

I

„ღრმა გამოქვაბულში, რომელსაც ირგვლივ გარსშემორტყმული აქვს ფაბრიკები და მალა ამართული დამბები, გაწვრივებულია ორ ჯგუფად ორასამდე კოტეჯი, ბევრ ელაგას საერთო უკანა კედლებით წყვილ-წყვილ ბინისთვის. ამ კოტეჯებში თავმოყრილია ოთხი ათასამდე კაცი, უმთავრესად ირლანდიელები. კოტეჯები ძველია, ბინძური, ვიწრო.

მათ შუა ქუჩები არაა სწორი, ორმოებიანია. ქვაფენილი ხშირად არაა და არც აქვთ წყლის ჩამოსადენი. ყოველ თების გადადგმაზე დაგუბულ წყლებს შუა ყრია აუარებელი აშშმორებული ნაგავი. მთელი ჰაერი მოწამლოულია ამ სიბინძურის სუნით, ფაბრიკების კვამლში არ სჩანს სინათლე და კაცს უძნელდება სუნთქვა. აქ არეულია ერთმანეთში აუარებელი დედაკაცები და ბავშვები, ღორივით ტალახიანი, რომლე-

ბრც არხეინად გრძნობენ თანეს ამ ნა-
გავში და სიბინძურეში.

ადამიანები, რომლებიც სცხოვრობენ ამ მიგდებულ კოტეჯებში, ამ ჩამტვრეულ და ზეთიან ქალაღდ აწებებულ ფანჯრებს იქით, ამ კრიალა და ქერგამომპალ კარებს იქით, ან ამ ბნელ და ნოტიო სარდაფებში, ამ უსაზღვრო ტალახში და ატბორებულ სიბინძურეში, ამ თითქო განზრახ აქოთებულ ჰაერში, — აი ეს ადამიანები ნამდვილად უნდა იდგნენ კაცობრიობის განვითარების უმდაბლეს საფეხურზე...

მაგრამ რა უნდა სთქვა, როცა ტყობილობ, რომ თითოეულ ამ ქოხმახში, რომელიც შესდგება დიდი-დიდი ორი ოთახისგან და ცხვენისგან, და ვთქვათ აგრეთვე სარდაფისგან, სდგას საშუალო რიცხვით 20-მდე კაცი, რომ მთელს უბანზე მოდის 120 სულზე ერთი, ხშირად ხელ მიუწდომელი, ფეხის ალაგი, და რომ, მიუხედავად ექიმების მრავალ გაფრთხილებიისა, მიუხედავად იმ მღელვარებისა, რომელმაც მოიცო ხოლერობის დროს სანიტარული პოლიცია მცირე ირლანდიის სანიტარული მდგომარეობის შესახებ, დღესაც, 1834 წ.,

აქ ყველაფერი ისეა, როგორც ვხედავთ
1831 წ.?"

აი ასე აგვიწერდა ინგლისის მუ-
შების მდგომარეობას მუშათა კლას-
ის ცნობილი თეორეტიკოსი ფრ.
ენგელსი, რომელმაც გასულ საუკუნის
მეორმოცე წლებში შემოიარა ინგლი-
სის სამრეწველო ოლქები, რომ პირადათ
გაცნობოდა მუშათა მდგომარეობას.

ის შთაბეჭდილება, რომელიც ენ-
გელსმა გამოიტანა მცირე ირლანდია-
ში მანჩესტერის მუშების მდგომარეო-
ბის გაცნობიდან, იყო საერთო შთა-
ბეჭდილება მაშინდელ მუშების მდგო-
მარეობის შესახებ.

ბინის პირობების გარდა, როგორც
ინგლისის, აგრედ ე კონტინენტის მუ-
შების ფიზიკურ და მორალურ დაქვეი-
თებას ხელს უწყობდა ეს საშინელი ექს-
პლოატაცია და ცხოვრების აუტანელი
პირობები, რასაც ალავი ქონდა წინედ.

ჩვენამდე მოაღწია რამდენიმე ცნო-
ბამ, თუ როგორი იყო შრომის პირო-
ბები ინგლისში მეცხრამეტე საუკუნის
დასაწყისში.

და როცა ეცნობი ამ პირობებს, თმა
ყალყზე გიდგება, გგონია ზღაპარი.

პროფეს. გერკნეხი თავის ცნობილ

ნაწარმოებში „მუშათა კითხვა-პასუხი“ გვითხრობს შემდეგ ფაქტს, რომელიც სავსებით ახასიათებს ინგლისის მუშის მდგომარეობას მრეწველობის განვითარების პირველ ხანებში.

ერთმა ექიმმა, რომელსაც ზედა პალატის კომისიამ მისცა კითხვა, არ იქნება ახალ გაზრდა სუბიექტებისთვის მავნებელი სამუშაო დღის სიგრძე 16, 17 და 18 თითქმის 23 საათით, უპასუხა ამაზე უარყოფით.

შემდეგ კითხვაზე: „თუ თქვენ იქვი გეპარებათ იმაში, რომ მცირე წლოვანისთვის 23 საათის მუშაობა მავნებელი იქნება, შეიძლება თქვენ არც იმაში იყოთ დარწმუნებული, რომ 24 საათის შრომა მავნებელი იყოს?“

ექიმმა უპასუხა მაშინ: „მე არ შემიძლია აღვნიშნო რაიმე საზღვარი 24 საათის ქვევით, არა ჩვეულებრივი ფაქტები მაიძულებენ მე იქვი შემეპაროს იმ საერთო ადგილებში, რაიც ამ მხრით მიღებულია ყველას მიერ ქეშმარიტებად“. და ასეთი იყო აზრი არა ერთი ექიმის, არამედ მრავალის.

სპეციალისტების ასეთი შეხედულება მუშის დიეტეტიკაზე როდი იყო უბრალო თეორეტიული ხუმრობა.

გასული საუკუნის ორმოციანი წლებში ინგლისში
 ორმოცდა ათიან წლებში ინგლისში
 ფაბრიკოპროლეტარიატში არც-კი ქონ-
 და ალაგი კითხვას მასსის ზნეობრივ და
 ინტელექტუალურ კულტურის შესახებ.

გასული საუკუნის ოცდა ათიან წლებში ინგლისში წერა-კითხვას სწავლობდნენ: ლიდსში 1 ბავშვი 41 ბავშვიდან, ბირმინგამში 1 ბავშვი 38-დან, მანჩესტერში 1 ბავშვი 35-დან, ლონდონში 1 ბავშვი 27-დან. *)

ფრ. ენგელსიც მეტი ცუდი მხრით აგვიწერს სახალხო განათლების საქმეს ინგლისში 40-იან წლებში.

ქვემოთ მოყვანილი სტატისტიკური ცნობები აშკარა დამამტკიცებელია იმის, თუ რა გავლენა ჰქონდა ბოროტ-მოქმედებათა ზრდის მხრით ინგლისზე ამ უკულტურობას და მუშათა კლასის გადაშენებისკენ წამყვან პირობებს.

სისხლის სამართლის ოფიციალურ სტატისტიკის მიხედვით, ბოროტ-მოქმედებისთვის ინგლისში და უელსში დაპატიმრებულთა რიცხვი უდრიდა:

1805 წ. — 4605,

1810 „ — 5146,

*) იხ. Густавъ Стеффенъ „Англія, какъ міровая держава и культ. государство“.

1815	„	—	7898,
1820	„	—	13710,
1825	„	—	14437,
1830	„	—	18107,
1835	„	—	20731,
1840	„	—	27187,
1841	„	—	27760,
1842	„	—	31309.

ეს ციფრები განსაკუთრებით ეხებიან სამრეწველო რაიონებს, სადაც მუშათა ექსპლოატაცია თან-და-თან იღებდა საშინელ ხასიათს, ხოლო მუშები კი მოკლებულნი იყვნენ სწავლა-განათლებას.

1842 წ. ბოროტ-მოქმედებასთვის გასამართლებულთაგან 32,35 % - მასრულებით არ იცოდა წერა-კითხვა, 58,32 % იყო ცოტა წერა-კითხვის მცოდნე, 6,77 % იყო წერა-კითხვის მცოდნე, ხოლო უმაღლეს განათლების პატრონი 0,32 %. დანარჩენ 2,24 % შესახებ არაა ცნობები.

ასეთი იყო ინგლისში კაპიტალიზმის პირველ ხანებში მუშათა მდგომარეობა.

ასეთ პირობებში იყო მუშათა კლასი სხვა ქვეყნებშიაც კაპიტალიზმის პირველ საფეხურზე.

მაგალითისთვის მოვიყვანთ საფრანგულ
გეთს.

ქვედა სენის დეპარტამენტის მუ-
შების მდგომარეობის შესახებ აი რას
სწერს ეკონომისტი ე. ბლანკი.

„ქალაქში მეტისმეტი შეჯგუფებული
ცხოვრება, ჰიგიენური მხრით საშიში
ბინები, ცუდი მაგალითების გადამღებ
სენივით გავრცელება, ბოროტ-მოქმე-
დებანი, რაიც თანდაყოლილი თვისე-
ბაა სამრეწველო რეჟიმის, სიდუხჭირე
მუშების, უნუგეშო მდგომარეობა ბავ-
შვების, — ასეთია საერთო თვისება
მსხვილ სამრეწველო ცენტრების, და
ეს თვისებანი გამოხატულია მეტათ ინ-
ტენსიურად ქვედა სენის დეპარტა-
მენტში, რის გამოც ეს დეპარტამენტი,
რომელიც სხვებისგან განსხვავდება სა-
სოფლო მეურნეობით, ამ ქამათ წარ-
მოადგენს პაუპერიზმისა და უტოპიე-
ბის ორმაგ მსხვერპლს და იკავებს სო-
ციალურ მღელვარებათა ბუდეებს შო-
რის პირველ აღაგს.

ეხლა ავხადოთ ფარდა ამ დეპარტა-
მენტის მრეწველობის უფრო ავადმყო-
ფურ ადგილებს.

სანიტარული მხრით დაუკმაყოფილე-
ბელი ბინები და მცირე წლოვანთა

შრომით ბოროტ-მოქმედებათა და დუბარ-ტამენტში შეადგენენ ორ³ უმთავრეს სამწუხარო მოვლენას.

ამ ნიადაგზე ავადმყოფობა იზრდება მოდგმიდან მოდგმამდე, გადადის ჩამომავლობიდან ჩამომავლობაზე. ის მუდმივ მუსრს ავლებს მცირე წლოვანებს, ჯერ კიდევ ჩჩვილ ბავშვებს, იბადება ავადმყოფი, ჩამომხმარი ჩამომავლობა, რომელიც მოკლებულია ყოველგვარ ფიზიკურ წინააღმდეგობის ძალას და მორალურ ღირებულებას. რა ღონეც არ უნდა იხმაროს სახელმწიფომ და საზოგადოებამ, როგორათაც არ უნდა იზრუნონ მათ განათლების გავრცელების შესახებ, მანამ, სანამ ბავშვები არ იხილავენ სინათლეს და იცხოვრებენ ჯანმრთელ და შესაფერ ბინებში, სანამ ისინი უდროოდ იქმნებიან მიჯაჭვულნი ფაბრიკაზე იმის მაგიერ, რომ იარონ სკოლაში, მანამ ფუჭია ყველდოდოთ მუშათა კლასის ფიზიკურათ და ზნეობრივათ ამაღლებას.

ქეშმარიტად შესაბრალოსი და სამარცხვინოა რუანში მუშათა ბინები... საქიროა ჩქარა მოხდეს ძირითადი, ენერგიული და დაუყოვნებლივი რეფორმები ადამიანობის სახელით“.

დავუგდოთ ყური ისევ ეკონომისტ
 ბლანკს, რომელიც მეტად საშინელი
 სურათს გვიხატავს საფრანგეთის მუ-
 შათა მდგომარეობის შესახებ მეცხრა-
 მეტე საუკუნის მესამე-მეოთხედში.

— საჭიროა ბოლოს მთელმა საფ-
 რანგეთმა გაიგოს, რომ ჩვენს გვერ-
 დით ათასობით ხალხი ცხოვრობს,
 რომელთა მდგომარეობა პირველ-ყო-
 ფილ ადაშიანთა მდგომარეობაზე უალ-
 რესია, ვინაიდან ველურები, ყოველ
 შემთხვევაში, სარგებლობენ წმინდა
 ჰაერით მაინც. სენ-ვივიენის უბნის
 მცხოვრებლებს კი ჰაერიც არ აქვთ.
 მათი საშინელი ბინები უღირთ მათ
 კვირაში 60 სანტიმიდან ორ ფრანკამდე.
 ფანჯრებში თითქმის არსად მინა არაა.
 ქვედა სართულები ადგრლ ადგილ ისე
 ნოტიოა, რომ კედლებზე ხავსია მო-
 კიდებული. სახლის პატრონები, რომ-
 ლებიც თითქმის ისეთივე ღარიბებია,
 როგორც მდგმურები, არავითარ რე-
 მონტს არ უკეთებენ სახლებს...

სრული დანგრევა ამ შენობების, —
 აი ერთად-ერთი საშუალება ამ ბორო-
 ტების ასაგველათ... აუწერელია იმ
 ღრმა მნიშვნელობისა და სარგებლო-
 ბის აღწერა, რასაც მოგვიტანდა ამ

მავნებელ ბინების აყრა. აქაა დაბუდე-
 ბული ოჯახის თანამედროვე ^{დასახლება}
 ოჯახის მამა გარბის ამ მოუწყობელ
 შენობიდან და დუქანში ეძიებს ხსნას
 იმ სისაძაგლისგან, რასაც ის ხედავს
 ამ ბინებში. დედა რჩება აქ მარტო
 ბავშვებთან, თუ შიმშილმა არ აიძულა
 ისიც მიატოვოს შეიღობიბედის ანაბარა
 ან დაუტოვოს ისინი გულ-კეთილ მე-
 ზობელს. მამა ბრუნდება სახლში მხო-
 ლოთ იმისთვის, რომ იჩივლოს თავის
 ბედზე ან იგინოს, ილანძლოს, და
 თანდათან ეჩვევა მკლავით მოქმედე-
 ბას, რაიც სრულ სასოწარკვეთილება-
 ში აგდებს ოჯახის უფრო სუსტ და
 უბედურ წევრებს. მე კეთილ-სინიდი-
 სიერად შევისწავლე შინაური ცხოვ-
 რება მრავალი მუშის და თამამად
 ვამტკიცებ, რომ ბინების ანტისანი-
 ტარული მდგომარეობა არის ძირითა-
 დი მიზეზი მათი ყველა უბედურობი-
 სა, ტანჯვისა და სოციალური გაქივ-
 რებისა“...

ცნობები მუშათა მდგომარეობის
 შესახებ ლილში უფრო სამწუხარო
 და გულ-შემზარავი იყო.

ასეთი იყო მუშათა მდგომარეობა
 კაპიტალიზმის პირველ წლებში.

მაგრამ ტექნიკის განვითარებასა და კაპიტალის უაგროვეებასთან ერთად შათა კლასში შედის შეგნება, ის იწყებს ბრძოლას ამ უკულმართობასთან და თანდათან აღწევს თავს ამ საშინელ მდგომარეობას.

კულტურის ისტორიის ავტორი ფრიდრიხ ფონ-ჰელვალდი ერთ ალავას ამბობს: „მაშინამ უფრო შეუწყო ხელი მონობისა და ბატონ-ყმობის მოსპობას, ვინემ ფილანტროპიამ, მაგრამ იმისთვის, რომ დაემყარებია მონობა ახალი სახით, მან წარმოშვა მეოთხე წოდება“...

მაშინა კი წარმოშვა ეკონომიურმა ურთიერთობამ.

რამდენათაც ვითარდებოდა წარმოება და გროვდებოდა კაპიტალი, იმდენათ კაცობრიობა იგონებდა ახალ-ახალ მანქანებს, მიდიოდა წინ, აუმჯობესებდა წარმოებას.

მანქანები მოკლილი ხალხის მოგონილი კი არაა, ის წარმოშვა თვით ცხოვრებამ.

ის, რაც წინეთ აკმაყოფილებდა კაცობრიობას, ვერ აკმაყოფილებს ეხლა. იბადება ახალ-ახალი მოთხოვნებიანი, ადგილი აქვს ერთგვარ შეჯიბრებას და

ამის თანახმად ვითარდება ტექნიკა, რომელიც მეცადინეობს დაავადებულს კაცობრიობის მოთხოვნების მიხედვით.

მაგრამ ეს განვითარებული ტექნიკა, ეს ახალი მანქანები გადადიან იმის ხელში, ვისაც აქვს კაპიტალი, ფული, შეძლება და ამ ნაირათ ეს მანქანები იმორჩილებენ მათ, ვისაც არ აქვთ შეძლება ჩაიგდონ ეს მანქანები.

II

ეხლა გადავავლოთ თვალი თუ როგორ ვითარდებოდა ტექნიკა და მასთან ერთად მრეწველობა.

აახენის პოლიტექნიკუმის იუბილეზე ერთმა ორატორმა დაახლოვებით სთქვა შემდეგი:

— ... ჩვენი მამა-პაპები არ სარგებლობდნენ არც გამოცდილებით, არც ანგარიშით, მხოლოდ ემყარებოდნენ ტექნიკურ გრძნობაზე და აკეთებდნენ თუჯის თალიან ხიდებს, რომლებიც დღემდე აკმაყოფილებენ თავიანთ დანიშნულებას. მაგრამ ვინაიდან აქ არ ჰქონდა ადგილი მეცნიერულ სარჩულს, დიდ იმედებს ამ ხიდებზე არ ამყარებდნენ“.

მეცნიერული რკინის გზის ტექნიკა იწყებს აყვავებას მხოლოდ მეცხრამე-

ტე საუკუნის მეხუთე ათეული წლებს
შემდეგ. სწორეთ ამ ხანებში იკვთა
გზას სამრეწველო მ.ნქანებში სასტიკი
მეცნიერული წესები. ამ დროიდან სა-
მუშაო მანქანებს უძვეთ მეცნიერუ-
ლი სარჩული.

პროფ. ზომბარტი სწერს:

— „ორთქლის მანქანის გამოგონე-
ბა, რაიც, ექვს გარეშეა, არის ნაყოფი
მეცნიერული აზროვნებისა, ყოველ
შემთხვევაში საფსებით ეკუთვნის მე-18
საუკუნეს. მაგრამ ჩვენ არ უნდა და-
ვივიწყოთ, რომ თუ ორთქლის მანქა-
ნის იდეა, რომელიც წარმოშვა თანა-
მედროვე ბუნების მეტყველმა ისტო-
რიულმა აზროვნებამ, ვითარდებოდა
მე-18 საუკუნეში, ყოველ შემთხვევა-
ში მისი განხორციელება გაჩერდა შე-
ბოქილი ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში
ძველი ემპირიული ტეხნიკის ჩარჩოებ-
ში, — ეს ჩარჩოები კი ძალიან ვიწრო-
ნი იყვნენ. მე-19 საუკუნის დასაწყის-
ში მანქანებს აკეთებენ სატეხით, ჩა-
ქუჩით და მეტათ უბრალო სახვრეტ
აპარატებით. და აქ დურგალს უფრო
მეტი საქმე ჰქონდა, ვიდრე ზეინკალს,
ვინაიდან თვით რკინასაც მოულობ-
დენ დრო მოკმულ ძველ ფრანკულ

საშუალებით და რკინა საკმარისად კი იშოვებოდა.

ამ ნაირათ, ჩვენ სრული უფლება გვაქვს ვთქვათ, რომ ორთქლის მანქანის ხანა, განსაკუთრებით გერმანიაში, იწყება მე-19 საუკუნეში.

ის, რაც ითქვა ორთქლის მანქანაზე, თანაბარი ზომით ითქმება სამუშაო მანქანაზე. და შეუძლებელია მათში დავინახოთ თანამედროვე ტენიკის საკუთრება მანამდე, სანამ ისინი კეთდებიან წმინდა ემპირიული საშუალებით*. *)

ორმოციან და ორმოც-და-ათიან წლებში ერთი მეორეს მოჰყვა ახალ-ახალი აღმოჩენანი ისტორიულ და ბუნების მეტყველების გამოკვლევათა სფეროში, რის გამო მე-XIX საუკუნის მეორე-მესამედმა წლებმა მიიღეს ისტორიული ბუნების მეტყველების ეპოქის სახელწოდება.

ამ ახალმა აღმოჩენებმა გაუკვლიეს გზა კაცობრიობას, რომ ტენიკაში ალაგი ჰქონოდა წმინდა რაციონალურ საშუალებებს.

*) იხ. „Нѣмецкое народное хозяйство XIX вѣка“.

„მერყეობასა და იქვით ქვესტუარ
შემიძლიას“ ალაგი დაიჭირა. გამბედავა
მა და ამაყმა „მე ვიცი“! მე ვიცი,
თუ რისთვის არ ღპებიან წყალში ხის
ბოძები; მე ვიცი, თუ რისთვის იწევს
მალლა წყალი საქაჩ მანქანაში; მე ვიცი;
თუ რატომ დნება რკინა ცეცხლში; მე
ვიცი; თუ რისთვის იზრდება მცენარე,
როცა მე მიწას ვანოყიერებ; მე ვიცი,
მე ვიცი, მე ვიცი! ასეთია დღეიზი ამ
ახალი დროსი, რომელმაც ძირიან-ფეს-
ვინათშესცვალა ტექნიკა“...

მეცნიერულმა ტექნიკამ სულ სხვა
ჰაეა, ახალი სუნი შეიტანა მანქანების
დამზადებაში და ბოლო მოუღო ძველ
ემპირიულ ტექნიკას.

ამ ფაქტს კი აქვს გადამჭრელი ეკო-
ნომიური მნიშვნელობა.

ნამრეწველო ელექტრო-ტექნიკურ
აღმოჩენათა ხანა იწყება მეცხრამეტე
საუკუნის პირველ ნახევრიდან.

მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახე-
ვარში კი ორი ამოცანა იყო დასახული.
ერთი — ტექნიკურ აღმოჩენათა გავრ-
ცელება საწარმოვო დარგებში.

მეორე — შეუწყვეტლივი განვითარე-
ბა — წინსვლა ამ აღმოჩენათა, მათი გა-
უმჯობესება, განაყოფიერება.

ამ ხანებში ბევრ ისეთ აღმოჩენებს
 ჰქონდათ ალაგი, რომლებიც გამოუსადეგარნი იყვნენ, მაგრამ მათი
 სარგებლობა დღეს ყველასთვის აშკარაა.

მაგალითად, 1860 წ. ფრანგმა ლენ-
 უარმა გამოიგონა გაზომატორის მა-
 გვარი მანქანა.

დღეს საავტომობილო ინდუსტრიის
 ხანაში ამ მანქანას დიდ მნიშვნელო-
 ბა აქვს.

ამავე წელს გერმანელმა ფიზიკოსმა
 ფილიპე რესმა გამოიგონა პირველი
 ელექტრონის ტელეფონი.

ქვემოთ მოყვანილი ორთქლის მან-
 ქანათა რიცხვი გვიჩვენებს თუ როგორ
 ვითარდებოდა მრეწველობა სხვადასხვა
 ქვეყნებში:

წლები.	გერმანია	ავსტრო- უნგრეთი	დიდი ბრა- ტანეთი	საფრან- გეთი	ბელგიეთი	შვეიცარია. უტატები
ორთქლის მანქანები						
1840	40	20	620	40	40	760
1850	280	100	1200	370	70	1680
1860	850	330	2450	1120	160	3470
1870	2450	800	4040	1850	350	5590
1880	5120	1560	7600	3070	610	9110

ებლა გადაეავლოთ თვალთვალს რა ალაგი ექირა კაპიტალს ტენდენციის განვითარების ხანაში.

1840 წელი დად მნიშვნელოვანი წელია ევროპის სახალხო მეურნეობის ახალ ისტორიაში.

ამ წელს აღმოაჩინეს ოქროს მადნები კალიფორნიაში და ავსტრალიაში.

ამ გარემოებამ მეტად შეუწყო ხელი ვაჭრობა-მრეწველობის განვითარებას მსოფლიო მასშტაბით.

აუარებელი კერძო ფული მოაწყდა შესანახად ბანკებს.

მაგალითად, 1851 წ. პრუსიის ბანკში კერძო პირთაგან შეტანილი ფულის რაოდენობა, იანვრიდან აგვისტომდე 4,75 მილიონ ტალერადან აიწია 9,33 მილიონ ტალერამდე.

საქმე იქამდე მივიდა, რომ ბანკმა არ იცოდა რა ექნა მოზღვავებულ ფულებისთვის და ისტორიისთვის უჩვევ ზომას მიმართა: 1 ოქტომბერს 1851 წ. უარი განაცხადა კერძო პირების ფულის შენახვაზე.

პრუსიის ბანკისლითონის ფონდი 1 იანვარს 1857 წ. უდრიდა 10,8 მილიონ ტალერს. იმავე წლის 31 ოქტომბერს კი უდრიდა 23,7 მილიონ ტალერს.

„კეთილშობილ“ ლითონის აღმოჩენის
 ნამ დაჰადა მრეწველობაში აყვავების
 ხანა.

1850 წლიდან 1860 წლამდე მარტო
 გერმანიაში წარმოიშვა 179 მსხვილი
 კაპიტალისტური წარმოებანი და აქ-
 ციონერული საზოგადოებანი. ხოლო
 1861 წ. 1870 წლამდე კი 242.

1896 წ. კი ითვლებოდა გერმანია-
 ში 3712 სააქციონერო საზოგადოება-

1855 წ. საფრანგეთის რკინის გზის
 საზოგადოებათა კაპიტალი უდრიდა
 1951 მილ. ფრანკს. საფრანგეთის საკრე-
 დიტო დაწესებულებათა კაპიტალი იყო
 ამავე წელს 867 მილიონი ფრანკი

1864 წელს რკინის გზების სააქციო-
 ნერო კაპიტალი აღის 4 მილიარდ
 ფრანკამდე.

თანამედროვე მსხვილ ბანკების გან-
 ვითარების დასაწყისათ სთვლიან 1852
 წლის დასასრულს, როცა ძმებმა ემილ
 და ისააკ პერეირებმა ნაპოლეონის
 მფარველობის ქვეშ დააარსეს პარიზის
 Credit mobilier.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ
 ემილი და ისააკი პერეირები, ეს გამო-
 ქნილი ორგანიზატორები საფრანგეთის
 და საერთაშორისო კაპიტალის, ხელ-

მძღვანელობდნენ სოციალისტურ იდეოლოგი-
ებით: ორივენი იყვნენ მიმდევრები სენ-
სიმონიზმის მეცნიერულ ფინანსიურ
დოქტრინის.

ქვემოთ მოყვანილი ცხრილი აშკა-
რად გვჩვენებს თუ როგორი სისწრა-
ფით ვითარდება ინგლისში 1850 წლი-
დან ბამბის საქსოვი წარმოებანი.

წლები.	წარმოებათა რიცხვი.	საერთო ჯამი (მილიონი).	თითო ტართა რიცხვი 1 ქარ- ხანაზე.	მუშათა რიც- ხვი.	საშუალო რიც- ხვი მუშებისა წა- რმოებებში.
1850	1932	21	10800	330924	171
1856	2210	28	12700	279213	171
1878	2674	39,5	14800	482903	181

მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახე-
ვარში ვაჭრობა-მრეწველობის აყვავე-
ბის სურათის შესაფხვრათ საქიროა გა-
დავხედოთ მიმოსვლისა და ამასთან ერ-
თად საქონლის გაცვლა-გამოცვლის
განვითარებას.

მეცხრამეტე საუკუნის მესამე მეო-
თხედში საფრანგეთში დამოკიდებულე-
ბა ტერიტორიასა, მცხოვრებლესა,
ლიანდაგიან გზების სიგრძესა, მგზავრ-

და ფოსტის
თა მოძრაობასა
ასეთი იყო:

	1840 წ.	1852 წ.	1862 წ.	1862 წ.
სახელმწიფოს ტერიტორია (1000 ჰექტარ.)	13,028	53,028	54,309	52,857
მცხოვრებლები (მილიონობით)	34,173	35,954	37,519	36,100
ჩყენის გზები (1000 კილომეტრი)	0,400	3,800	11,100	18,700
გადაუყვანიათ მგზავრები (მილიონობით)	6,000	22,000	65,000	114,000
გადაუზიდავთ ფოსტის ერთეული (მილიონწ.)	147,000	276,000	485,000	648,000

გერმანიის	ლოლოიდის	ერეკტორის
ბით მთელს	მსოფლიოზე	იყო:
1820 წ.—	6	ორთქლმავალი
1840 წ.—	115	"
1860 წ.—	860	"
1900 წ.—	12,289	"

1850 წ. გერმანიაში ითვლებოდა სულ ორი ორთქლმავალი.

თუ რამდენათ მისვლა-მოსვლა განვითარდა სისწრაფის მხრით, სჩანს შემდეგი ციფრებიდან: ლივერპულიდან ნიუიორკამდე უნდა გეწოდო 1850 წ. 13 დღე, 1860 წ.—11 დღე, 1879 წ.—9 დღე.

ქვემოთ მოყვანილი ცნობები მაჩვენებელია იმის, თუ როგორი სიჩქარით მიდიოდა რკინის გზის პროგრესი.

მთელს დედამიწის ზურგზე იყო:

1830 წ.	332	კილომ.	რკინის გზა
1840 "	8641	"	" "
1850 "	40,000	"	" "
1860 "	111,000	"	" "
1870 "	220,000	"	" "
1880 "	370,000	"	" "

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ტენიკის განვითარებას და კერძოთ რკინის გზის საქმეს პირველათ მტრებიც ჰყავდათ და ხშირათ ასეთი მტრები მეცნიერებშიაც მოიპოვებოდნენ.

მაგალითად, ბავარიის უმაღლესი მედიკინო კოლეგია მეფე ლიუდვიკ პირველს ურჩევდა, რომ რკინის გზის ხაზისთვის ყველგან შემოეელოთ მაღალი ფიცრული ღობეები, რადგან ორთქლის ხმარება მოძრაობაში მისი აზრით გამოიწვევდა როგორც მგზავრების, აგრეთვე მკვრეტელებ შორის ტვინის მძიმე ტკივილებს.

მაგრამ ცხოვრებამ მაინც თავისი ქმნა და სძლია ყველა ასეთ საშიშროებას.

რკინის გზის სიგრძე გერმანიაში უდრიდა:

1845 წ.	2,131	კილომ.
1850 "	5,822	"
1855 "	7,781	"
1860 "	11,026	"
1865 "	13,821	"
1870 "	18,821	"
1875 "	27,795	"

გადავავლოთ ახლა თვალი სხვა სამრეწველო ქვეყნებს.

დიდ ბრიტან. და ირლანდიაში	ლიანდაგის	1840 წ.	1870 წ.
გზები იყო.		1,349 კილ.	24,383 კილ.
საფრანგეთში.		427 "	17,462 "
ბელგიაში		333 "	2,906 "
შვედრთ. შტატებში		5,344 "	85,288 "

რუსეთს თავის უზარმაზარ კულტურა-ტორიაზე 1870 წ. რკინის გზებზე ჰქონდა, გერმანიასთან შედარებით, თითქმის ნახევრათ ნაკლები. *)

რუსეთში იყო:

1838 წ.	25	ვერსი	რკინის	გზა
1855	1092	"	"	"
1868	4,790	"	"	"
1870	10527	"	"	"

ოქროს მადნების, ორთქლის ტელექტრონის აღმოჩენის გარდა კიდევ ორმა გარემოებამ შეუწყო ხელი ვაჭრობა-მრეწველობის აყვავებას მსოფლიო მასშტაბით.

1854 წ. ამერიკელმა სირიუს ფილდმა მოინდომა კაბელის გაყვანა კალესა და ღუვრს შუა. ეს იდეა ინჟინრებმა დაამთავრეს მხოლოდ 1866 წ. 27 ივლისს. ევროპისა და ამერიკის ასეთ შეერთებას კი ჰქონდა დიდი მნიშვნელობა ცივილიზაციის აყვავების მხრით.

მეორე გარემოება კი არის სუეცის არხის გაყვანა, რის ინიციატორი იყო ფრანგი ლესეპსი.

*) იხ. Як. Гонеггеръ „Исторія русской культуры“.

მსოფლიო ვაჭრობის ტრიადი გერ-
მანიაში ასეთი იყო (მილიონი მარკები)

წელი.	შემოტანი.	გატანი.	საგარეო ვაჭრობა.
1860	?	?	29,000
1867—1868	23,314	20,900	44,214
1869—1870	24,326	22,014	40,340
1872—1873	31,088	26,677	57,765

აი ასეთი გიგანტური ნაბიჯით, ასეთი სისწრაფით მიდიოდა მეცხრამეტე საუკუნეში ვაჭრობა - მრეწველობის პროგრესი.

ამგვარად ამერიკის აღმოჩენამ და ინდოეთისკენ ზღვის გზის გამონახვამ დიდად შეუწყეს ხელი კაპიტალიზმის განვითარებას, აყვავებას.

ახალშენების პოლიტიკა, მტაცებლობა, სხვა ქვეყნების ძარცვა-გლეჯა, — აი ის წყაროები, საიდანაც ამოსწურეს გაბატონებულ ქვეყნების კაპიტალისტებმა სიმდიდრე.

კოტრაბანდა, ზღვაზე ყაჩაღობა, მონებით ვაჭრობა, სავაჭრო ომები, — აი ის გამდიდრების საშუალება, რაიც იყო გაბატონებულ ნაციების ხელში.

რამდენადაც ვითარდებოდა კაპიტალისტური წესწყობილება, იმდენად კრებოდა წერილი წარმოება და მათ აღაგს იჭერდა მსხვილი წარმოება.

წერილი წარმოება ვერ უძლებდა

მსხვილ წარმოებას, ძნელი იუწყებოდა კონკურენცია და თანდათან იშლებოდა, ქრებოდა.

მაგალითად, გერმანიაში 1882 წლიდან 1895 წლამდე სოფლის მეურნეობაში დაბანდებულ მცხოვრებთა რიცხვი შემცირდა 727,218 კაცით მაშინ, როცა მთელ მცხოვრებთა რიცხვი იმპერიაში ამ დროს განმავლობაში გაიზარდა $6\frac{1}{2}$ მილიონი მცხოვრებლებით.

ამასვე ვხედავთ მრეწველობაშიაც.

1822 წლიდან 1895 წლამდე სამთო და საამუშენებლო წარმოებაში გერმანიაში წვრილ წარმოებათა რიცხვს მოაკლდა 186,285 წარმოება (ესე იგი 8,6⁰/0). ახალი მანქანები, გაუმჯობესებული ტექნიკა, რომლის შეძენა შეეძლო მხოლოდ მსხვილ სამრეწველო წარმოებებს, უწევდა საშინელ კონკურენციას პრიმიტიულ წარმოებას და აკრობდა მას, სპობდა. ამას ვხედავთ დღესაც.

და ეს იქნება მუდამ, სანამ არსებობს კაპიტალისტური წესწყობილება, ვინაიდან მსხვილ წარმოებას შეძლება აქვს შეიძინოს უფრო გაუმჯობესებული და უნივერსალური მანქანები, რომლის შემწეობით შეუძლია დაამზა-

დოს აუარებელი საქონელი და გაყიდვით უფრო იათ ფასებში მიაყვდიონოს მომხმარებელს. ეს კი არ შეუძლია იმ წარმოებებს, სადაც საქონელი მზადდება პრიმიტიული საშუალებით, და ისინი იხურებიან.

მაგალითად, 1882 წ. გერმანიაში იყო 487,430 მქსოველი. ამათგან ნახევარზე მეტი, ესე იგი 247,561 მქსოველი სახლში მუშაობდა და თავისი ნამუშევარი გამოჰქონდა ბაზარზე გასასყიდათ. მანქანების შემოღებამ ამ სფეროში იქამდე მიიყვანა საქმე, რომ სახლში მომუშავე მქსოველთა რიცხვი 1895 წ. უდრიდა 166,389-ს.

ინგლისში უკანასკნელი სახლში მქსოველი სიმშლით მოკვდა.

ასეთია კაპიტალის კონცენტრაციის კანონი.

წერილი წარმოება კრება და გზას უცლის მსხვილ და გაუმჯობესებულ წარმოებას.

III

ეხლა გადავიდეთ მუშათა მოძრაობაზე.

ზევით ჩვენ მოვიხსენიეთ, რომ კაპიტალიზმის ჩასახვის პირველ ხანებში

მუშების ეკონომიური მდგომარეობა მეტად უმწეო იყო.

კიდევ მეტს ვიტყვით, მუშების მდგომარეობა იქამდე ცუდი იყო, რომ ეს იწვევდა კეთილ-შობილურ მღელვარებას თვით საზოგადოებაში და პრესაში.

პოლიტიკურ ეკონომიიდან ჩვენ ვიცით, რომ მუშა ვერასოდეს ვერ მიიღებს იმდენს, რამდენიც დაახლოვებით მაინც ღირს მის მიერ შექმნილი საქონელი.

ფაბრიკანტს აუცილებლად უნდა დარჩეს ეგრედ წოდებული ზედმეტი ღირებულება.

ამ ზედმეტ ღირებულებაში შედის მიწის რენტა, ძირითადი კაპიტალის პროცენტი, ნოქრებისა და სხვა აგენტების ჯამაგირები, „სკიდკა“ ვაჭრების, რომლებსაც მიაქვთ ფაბრიკანტისგან საქონელი, ბეგარა და აგრეთვე ის მილიონები, რაიც ფაბრიკანტს რჩება წარმოებიდან.

მუშას ეძლევა იმდენი, რომ ის სიმშლით არ მოკვდეს და მეორე დღესაც მოვიდეს სამუშაოდ.

რამდენადაც დაბალია მუშის მოთხოვნილებანი, რამდენათაც მეტია მუშა ხე-

ლის მიწოდება და სუსტია წინააღმდეგობა მუშების მხრივ, იმდენად დაბალია ხელფასი, იმდენად მეტია ყვლეფა.

აქედან აშკარაა, იმ პირველ მუშებს, რომლებიც კაპიტალისტურ ხანის ჩასახვის დროს მუშაობდნენ, არ ექმნებოდათ დიდი მოთხოვნებიანი და აგრეთვე ექსპლოატაციისადმი წინააღმდეგობის გაწევის უნარი, რის გამო ისინი იმყოფებოდნენ მეტად მწარე პირობებში.

კაპიტალისტი რის კაპიტალისტია, თუ არ ისარგებლებს მუშების ასეთი მდგომარეობით და არ გამოსწუწნის მათ უკანასკნელ სისხლს...

ამიტომ არაა გასაკვირალი, თუ კაპიტალისტურ მრეწველობის პირველ ხანებში მუშა არ განსხვავდებოდა ჩვეულებრივ გლახაკისაგან.

ის ჩაფლული იყო სილატაკეში და აქედან გამოწვეულ მიზეზებში: ლობობა-გარყვნილებაში.

წინად სიტყვა „პროლეტარი“ იყო გაფუჭებული სინონიმი.

პროლეტარი უთუოდ გაფუჭებული, გაოხრებული კაცი უნდა ყოფილიყო. რამდენათაც კაპიტალისტური წესწყობილება ვითარდებოდა და მუშები

სთვის იყრიდენ დიდრონ წარმოებებში, აოლიდარობის გრძნობა თანდათანვე თარღებოდა, იზრდებოდა პროლეტართა მასსაში.

მუშათა კლასი თანდათან ერკვეოდა თავის ნამდვილ მდგომარეობაში, მასში შედიოდა შეგნება, რომ მას და გლახაკთა შორის დიდი განსხვავებაა.

გლახაკი, ლუმპენ-პროლეტარი შესცქერის აღის სუფრას, კმაყოფილდება იმ ნამცეცებით, რაიც მდიდრის ტაბლიდან ჩამოვარდება, — შექმნით კი არაფერს ქმნის, ისეთი პარაზიტია, როგორიც თვით ალა.

პროლეტარიატი კი პირიქით ქმნის იმ სიმდიდრეს, რომელიც ხელთ უპყრია ფაბრიკანტს, თვითონ უმზადებს სხვებს განცხრომას და არაა პარაზიტი; მუქთა-ხორა.

რამდენათაც სოლიდარობისა და თავის სრული მნიშვნელობის შეგნება ღვივდებოდა მშრომელთა მასსაში, იმდენათ ეს უკანასკნელი ზნეობრივ აღორძინების გზაზე დგებოდა, უწევდა წინააღმდეგობას მყვლეფლებს და თანდათანობით თავს ართმევდა იმ საშინელ გაქივრებულ მდგომარეობას, რომელიც მშვენიერათ აქვს თავის გა-

მოკვლევებში დახასიათებული ფრენის
გელს. თვით ქარხნის, წარმოების
მდგომარეობა აჩვენა მუშებს სოლი-
დარობას და ინტერესთა შეთანხმებას.

წარმოებაში ერთი მუშა არაფერს
წარმოადგენს. შეთანხმებული მუშაო-
ბით კი დიდი საქმე კეთდება.

ძალთა კოოპერაცია, შეთანხმებული
მუშაობა, შრომის თანაბარი პირობე-
ბი, რასაც ალბათ აქვს თანამედროვე
მსხვილ წარმოებაში, აჩვენებენ მუშებს
შეერთებულ მუშაობას თავიანთ ინტე-
რესებისთვის ბრძოლაში და ამ-გვარათ
თვით კაპიტალიზმი ამზადებდა და
ამზადებს თავის მომავალ სამარეს, რომ
გზა გაეხსნას სოციალიზმს.

წინათ, სანამ ჯერ კიდევ პროლე-
ტართა კლასი არ იყო ჩამოყალიბებუ-
ლი, წვრილ წარმოებებში ჩვენ ვხე-
დავდით უბრალო ქარგლებს, რომლე-
ბიც სწავლობდნენ ხელობას იმისთვის,
რომ თვითონაც გაეღოთ თავიანთი სა-
ხელოსნოები.

ჯერ აქაც ქონდა ადგილი სოლი-
დარობის გრძნობას. ინტერესთა გაერ-
თიანებაზე წვრილ სახელოსნოებშიაც
ლაპარაკობდნენ. მაგრამ, დაიბადა თუ
არა პროლეტარიატის კლასი, ეს ინ-

ტერესთა ერთიანობა აქ უფრო გაღი-
 დიდა, გაძლიერდა და დღეს ჩვენს
 დავთ გაერთიანებულ პროლეტარიატს
 მთელი მსოფლიოს მასშტაბით.

ამ გვარად, მუშათა საერთაშორისო
 ორგანიზაციის ჩანასახს ჩვენ ვხედავთ
 ჯერ კიდევ ქარგლებში.

დაქირავებული შრომა არსებობდა
 რძელ და საშუალო საუკუნოებშიაც,
 ამოღოთ სხვა-და-სხვა ფორმით.

ბრძოლაც დაქირავებულთა და დამ-
 ქირავებელთა შორის არაა ახალი:
 ისიც მუდამ წარმოებდა სხვა-და-სხვა
 ფორმებში.

მაგრამ დაქირავებული შრომის მო-
 ძრაობა იღებს ფართე და საერთაშო-
 რისო ხასიათს მხოლოდ მსხვილ კაპი-
 ტლისტურ მრეწველობის ბატონობის
 ხანაში, როცა მუშათა კლასი, რო-
 ვარც შრომით მოვაქრე ბაზარზე, გა-
 მოდის შეკავშირებული ერთი ინტერე-
 სით, ერთი აზრით და მიმართულე-
 ბით.

— შრომის განთავისუფლება ექს-
 პლოატაციის ბრქვალეებიდან, — აი რა
 დევიზით გამოდის ეს შეკავშირებული
 მუშათა მასსა, რომელიც მალლა დგას

ყოველგვარ წვრილმან და ადგილობრივ საკითხებზე თავის გრანდიოზულ გამოსვლებში.

მეცხრამეტე საუკუნემდე ეს ბრძოლა არ იყო კლასიურათ მოწყობილი. მხოლოდ მეცხრამეტე საუკუნეში მუშათა მოძრაობა იღებს კლასიურ ბრძოლის ხასიათს და ამავე დროს ის არის რევოლუციონურიც, რადგან ამ კლასთა შორის ბრძოლის დროს შუა სდგება მესამე ძალა, მთავრობა, რომელიც ყოველთვის გამოდის გაბატონებულ კლასთა დამცველათ.

სწორეთ მეცხრამეტე საუკუნეში ეკარგება ნიადაგი სენ-სიმონის, ფურიეს და სხვა კრუ სოციალისტების სწავლა-მოდღვრებას, რომლებიც ქველმოქმედებით ფიქრობდენ მუშათა მდგომარეობის გაუმჯობესებას და ამ ქვეყნათ სოციალიზმის დამყარებას. მუშათა მოძრაობა იღებს გარკვეულ ხასიათს და დგება სწორ გზაზე.

1832 წ. დაარსდა გერმანელთა მუშების პირველი კავშირი ბილში (შვეიცარიაში).

1840 წ. შაძინი იტალიაში აარსებს მუშების ურთიერთ შორის დამხმარე კავშირებს. 1863 წ. ამ კავშირებს

ქონდათ 453 ორგანიზაცია 111,680 წევრით.

საფრანგეთში ნაპოლეონის მთავრობამ 1850 წლის 15 ივლისის კანონით ნება დართო მუშებს დაეარსებიათ კავშირები; 25 მაისს 1864 წ. ამავე მთავრობამ გაფიცვების ნებაც დართო მუშებს.

1849 წ. ნორვეგიის სოფლის მასწავლებელი ტრანი შეუდგა მუშებში კავშირების დაარსებას და კიდევ დაარსა ბევრი კავშიარი.

1865 წ. ქრისტიაშიაში შესდგა მუშათა პირველი მომხმარებელი საზოგადოება.

1858 წ. შვეიცარიაში სდგება სტამბაში მომუშავეთა კავშიარი.

1865 წ. ავსტრიაში სდგება სტამბის მუშების ურთი-ერთ შორის დამხმარე საზოგადოება.

გერმანიაში მუშათა პროფესიონალური მოძრაობა იწყება გასულ საუკუნის მესამოცე წლების შუა ხანებიდან.

1865 წ. დაარსდა ფრიტჩის თამბაქოზე მომუშავეთა ინტერლოკალური კავშიარი.

1866 წ. დაარსდა ასეთივე კავშიარი სტამბის მუშათა შორის. არც ერთ ამ

კავშირთაგანს პოლიტიკური სარჩული
არ ედო.

ამავე წელს ნიუიორკში შესდგა
პროფესიონალურ ორგანიზაციათა კონ-
გრესი.

1868 წ. შესდგა ეგრედ-წოდებული
გირშ — დუნკერის პროფესიონალური
კავშირები, რომლებიც მიზნად ისახავ-
დნ ბუნებრივ გარმონიის დამყარებას
მუშებსა და კაპიტალისტთა შორის.
ამ კავშირის პრინციპი ეწინააღმდეგე-
ბოდა ყოველგვარ გაფიცვებს და წი-
ნააღმდეგობის გაწევას მუშების მხრივ.

IV

ზაგრამ ყველაზე უფრო დიდი რო-
ითამაშეს მუშათა მოძრაობის გა-
ღობაში და სწორ ნიადაგზე დაყუ-
ნებაში ორმა პიროვნებამ მარქსმა და
ენგელსმა.

ამათ სწორეთ აღდეს აღლო ცხოვ-
რებას და თავიანთი „კომუნისტური
მანიფესტით“, რომელიც გამოსცეს
1848 წ., ჩაუყარეს მტკიცე საძირკვე-
ლი თანამედროვე მეცნიერულ სოცია-
ლიზმს, რომლის მოძღვრების გამო-
მხატველი დღეს სოციალ - დემოკრა-
ტიაა.

მათ დაამტკიცეს, რომ სოციალიზმი, ეს კეთილი განზრახვა და ქველმოქმედება კი არაა, არამედ ის აუცილებელი მოვლენაა, ის შედეგია არსებული წეს-წყობილების.

სოციალ-დემოკრატ-ის მიზანი კია შეგნებული კლასთა ბრძოლისთვის ნიადაგის მომზადება.

ამ ახალმა მოძღვრებამ და აგრეთვე მარქსის „კაპიტალიზმი“, რომელიც „კომუნისტურ მანიფესტის“ შემდეგ გამოვიდა, მთელი რევოლუიუკია მოახდინეს მუშათა მოძრაობის ისტორიაში.

მაგრამ ამის შესახებ ქვევით.

იყო მესამე პიროვნებაც, რომელმაც დიდი როლი ითამაშა იმ ხანებში მუშათა მოძრაობის ისტორიაში. ეს იყო ფერდ. ლასალი.

განსხვავება ერთის მხრით ლასალსა და მეორე მხრით მარქსსა და ენგელსს შორის იმაში გამოიხატებოდა, რომ ლასალი სახალხო ტრიბუნნი, ბელადი იყო მუშათა მოძრაობის, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, მარქსი და ენგელსი კი უფრო იდეოლოგები, დადებითი და დინჯი მომუშავენი იყვნენ.

მუშათა კითხვას ლასალი ეტანებო-

და რაღაც დემონიური დაწაფებით მარქსი მუშათა მოძრაობის სისტემატიკოსი იყო, ლასალი კი, მიუხედავად იმისა რომ სისტემატიკოსობისა და დიდი ნიჭი ჰქონდა, ამავე დროს იყო მშვენიერი ისტორიკოსიც. მიუხედავად მისი არისტოკრატიული შეხედულობისა და ცხოვრებისა, ლასალი სულთ და გულით ეკუთვნოდა მუშათა კლასს, ის მუდმივ ფიქრობდა მასზე და მუშათა კლასთან იყო დაკავშირებული მთელი მისი ცხოვრება.

ლასალიმა დააარსა 1863 წ. 22 მაისს მთელ გერმანელ მუშათა კავშირი, სადაც ის ეწეოდა წმინდა სოციალისტურ პროპაგანდა-აგიტაციას.

როგორც მეცნიერი კომუნისტი, ის იყო ორიგინალური და დიდი ვირტუოზი მეცნიერული სოციალიზმის გაღრმავებაში.

მუშათა კლასის უმახლობელეს მიზნათ ის ისახავდა საყოველთაო, თანასწორ, პირდაპირ და ფარულ არჩევნების უფლებას, რომელსაც გადამწყვეტი უფლება უნდა მიენიჭებია მუშათა კლასისთვის სოციალურ და ეკონომიურ კანონმდებლობაში.

უმახლობელეს ეკონომიურ ამოცა-

ნათ ლასალი ისახავდა დაარსებას მუღ-
 შების საწარმოვო ამხანაგობათ, რომელთა
 თაჲც სახელმწიფო უნდა დახმარებოდა
 ფინანსიურად. ამ ორგანიზაციებს ძა-
 ლიან დიდი ნათესაობა ჰქონდათ ლუი
 ბლანის ეგრედ წოდებულ ნაციონალურ
 სახელოსნოებთან, თუმცაღა ლასალი
 ამას უარსა ჰყოფდა.

ლასალი იყო აგრეთვე დიდი პოპუ-
 ლიარიზატორი მარქსის ეგრედ წოდებ-
 ბულ „ხელფასის რკინის კანონისა“.

გადავიდეთ ეხლა მარქსზე და ენ-
 გელსზე:

რომ კლასიური ბრძოლა ვიწრო ჩარ-
 ჩოებიდან გადმოვიდეს, რომ ეს ბრძო-
 ლა იყოს გრანდიოზული, თავზარდამ-
 ცემი კაპიტალისტებისთვის, საჭიროა
 პროლეტარიატის საერთაშორისო სო-
 ლიიდარობა.

და აი სწორედ აქეთკენ მოუწოდებ-
 დნენ მას ამ სამოცდაათი წლის წინეთ
 მარქსი და ენგელსი თავის კომუნის-
 ტურ მანიფესტში:

— პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა,
 შეერთდითო!

პროლეტარიატის საერთაშორისო
 სოლიდარობისაკენ მისწრაფება იწყება
 1836 წლიდან. ამ წელს დაარსდა ეგ-

რედ წოდებული „საერთაშორისო კომუნისტური კავშირი“, რომლის დასაყდნებითაც მარქსმა და ენგელსმა 1847 წ. შეადგინეს თავისი ცნობილი კომუნისტური მანიფესტი, ეს მეცნიერული სოციალიზმის დასაბუთება-დამტკიცება.

ისტორიის მატერიალისტურად ახსნამ, სოციალიზმის მეცნიერულად დასაბუთებამ ბოლო მოუღო ძველ უტოპიურ-ბურჟუაზიულ სოციალიზმის პროპაგანდას. ბოლო მოუღო აგრეთვე იმ ნაციონალურ კარჩაკეტილობას და საერთაშორისო მტრობას, რასაც ბურჟუაზიის ადვებტების მეცადინეობით წინად ჰქონდა ადგილი პროლეტარიატში.

ამ უკანასკნელმა აშკარად დაინახა თუ ვინაა მისი მტერი და მოყვარე. მან დაინახა, რომ საქიროა პროლეტარიატის ერთიანი ფრონტი, შეკავშირებული მოქმედება, სოლიდარობა, რომ გამარჯვებით დამთავრდეს მათი წმიდა საქმე.

მაგრამ 1847—48 წლებში რევოლუციის დამარცხებამ ბოლო მოუღო საერთაშორისო კომუნისტურ კავშირსაც. ის დაიშალა 1852 წ., თუმცა საერთაშორისო სოლიდარობის იდეა არ მომკვდარა, ის სცოცხლობდა.

გასული საუკუნის სამოციან წლებში იწყება მუშათა გამოღვიძების ხანა, იწყება პროლეტარული მოძრაობა, დგება ახალი ხანა ორ ბანაკთა შორის ბრძოლისა და საერთაშორისო კავშირიც კვლავ სდგება.

ლონდონის მსოფლიო გამოფენამ და პოლონეთის აჯანყებამ 1873 წელს ხელი შეუწყეს ამ ახალი კავშირის შედგენას.

28 მარტს 1864 წ. ლონდონის მიტინგზე მუშებმა აირჩიეს კომიტეტი, რომელშიაც შედიოდნენ სხვა-და-სხვა ეროვნების მუშები და მწერლები. ამ კომიტეტს მიანდვეს შეედგინათ საერთაშორისო მუშათა კავშირის ახალი ორგანიზაცია. ამ კომიტეტში მოყვა მარქსი, რომელიც ითვლებოდა ინტერნაციონალის სულის ჩამდგმელად.

შეტად ცუდ პირობებში უბდებოდა ამ კომიტეტს მუშაობა. მას უნდა შეეერთებია საფრანგეთის პროდონისტები, ინგლისის ჩარტიისტები და გერმანელი ლასალიანელები. ძნელი იყო ყველა ამ მიმართულებათა ერთ დროშის ქვეშ თავის მოყრა.

„მუშათა საერთაშორისო საზოგადოება“, რასაკვირველია, მიზნად ისა-

ხავდა კომუნისტურ იდეების გავრცელებას. მარქსი თავის პროექტში იმ აზრს ატარებდა, რომ მუშათა კლასის ეკონომური და საზოგადოებრივი ემანსიპაცია სრულიად არ წარმოადგენს ნაციონალურ პრობლემას, არამედ ესაა სოციალური პრობლემა, რომლის გადაწყვეტა უნდა დააჩქაროს მუშათა კლასის საერთაშორისო ორგანიზაციამ.

ამ საზოგადოების ამოცანა იყო არა მარტო ის, რომ გაეღვიძებია სხვა დასხვა ქვეყნის პროლეტარიატში საერთაშორისო სოლიდარობის გრძნობა. ეს საზოგადოება ისახავდა მიზნად აგრეთვე, რომ ეჩვენებია მუშათა კლასისათვის საერთო მიზანი და გზა ამ მიზნისკენ მიმავალი. ის მეცადინეობდა შეეფერებია ყველა ქვეყნებში მებრძოლი პროლეტარიატი სოციალიზმის დროშის ქვეშ.

ამ საზოგადოებამ განაცხადა, რომ მუშათა განთავისუფლება მხოლოდ მუშების საქმეა, პოლიტიკური ბრძოლა კი საშუალებაა ამ მიზნის მისაღწევად. პროლეტარიატის განთავისუფლება კი შესაძლებელი იქნება მაშინ, როცა საწარმოვო საშუალებანი, ცხოვრების წყაროები არ იქნებიან ერთ მუქა პირთა ხელში, არამედ ისინი გახდებიან სა-

ზოგადოების საკუთრებათ. ამ პრინციპებს ბევრი მტერი გაუჩნდა ინტერნაციონალში. ოპოზიციონერებმა დაინახეს, რომ ამ პრინციპების განხორციელებით ბოლო ეღებოდა ძველ ბურჟუაზიულ, წვერილ ბურჟუაზიულ და პრიმიტიულ - პროლეტარულ უტოპიზმს, თითქო სოციალიზმის განხორციელება შეეძლოს ფილანტროპებს, ბურჟუაზიულ წრიდან გამოსულთ. და აი ყველა ესენი ჩამოშორდნ ინტერნაციონალს.

იურსკის, ესპანეთის და ბელგიის სექციებმა მიიღეს იდეები რუსის ანარქისტის მიხეილ ბაკუნინის, რომელმაც 1868 წ. გაილაშქრა მარქსის მოძღვრების წინააღმდეგ და დააარსა ცალკე საზოგადოება Alliance internationale de la democratie sociale.

ასე თუ ისე მტკიცეთ ინტერნაციონალი არსებობდა 1872 წლამდე. ამის შემდეგ თავი იჩინა შიგ უთანხმოებამ და სასტიკმა ბრძოლამ, ვინაიდან ყოველად ძნელი იყო ანარქიზმისა და სოციალიზმის შერიგება, და 1876 წ. ინტერნაციონალი დაინგრა.

1871 წ. პარიზის კომუნის განადგურების შემდეგ საერთო ევროპის რეაქ-

ციის გამეფებამაც ხელი შეუწყო ტერნაციონალის დაშლას და გაძლიერებული ტემპით დააჩქარა ეს პროცესი.

მიუხედავად ამისა საერთაშორისო სოლიდარობის იდეა მაინც სკოცხლობდა და მაგრდებოდა მუშათა კლასში.

„კომუნისტური მანიფესტის“ იდეები თანდათან იპყრობდნენ პროლეტარიატს, ყველგან კლასთა ბრძოლა თანდათან უკავშირდებოდა სოციალიზმს და თვით ეს ბრძოლა და მისი პრინციპები თანდათან იღებდნენ ყველა ქვეყნებში ერთნაირ ხასიათს. კოსმოპოლიტური გრძნობა, ნათესაობის შეგნება სოციალისტურ მოძრაობაში თანდათან იკიდებდა ფეხს საერთაშორისო პროლეტარიატში. საჭირო იყო რაიმე საბაბი, რომ ეს კავშირი კვლავ შეკრულიყო და ეს საბაბიც გამონახულ იქმნა.

ბასტილიის აღების ასი წლის თავზე დღესასწაულს მოჰყვა საერთაშორისო კონგრესი პარიზში 1889 წ. დანარჩენ კონგრესებზე ბრიუსელში 1891 წ., ციურიხში 1893 წ., ლონდონში 1896 წ. და პარიზში 1900 წ. უფრო და უფრო მაგრდებოდა მებრძოლ პროლეტარიატის საერთაშორისო სოლიდარობა.

პარიზის კონგრესზე 1889 წელს კონსოლიდაციის
 ლიდარობის აღსანიშნავად მიღებულ
 იქმნა პირველ მაისის დღესასწაული.

ამ დღეს საერთო სოლიდარობის
 გრძნობით გატაცებული პროლეტა-
 რიატი მთელ დედამიწის გულზე დღე-
 სასწაულობს ინტერნაციონალს.

კ. კაუცკის სიტყვებით რომ ვსთქვათ,
 ყოველი მაისის დღესასწაული მოწმობს
 იმას, რომ მუშათა კლასის მასსები
 ყველა კულტურული მხარეების ეკო-
 ნომიურ და პოლიტიკურ ცენტრებში
 იგნებენ პროლეტარიატის საერთაშო-
 რისო სოლიდარობას, პროტესტს აცხა-
 დებენ ომების წინააღმდეგ და აშკარად
 აჩვენებენ ყველას, რომ ინტერესთა
 ეგრედ წოდებული ნაციონალური წი-
 ნააღმდეგობანი ეხლა ჰყოფენ შუაში
 არა ერებს, არამედ ხალხის ექსპლოა-
 ტატორებს.

აი ამ გზით მიდიოდა მუშათა მოძ-
 რაობა. რამდენათაც ვითარდებოდა კა-
 პიტალიზმი და იკიდებდა ფეხს მსხვი-
 ლი კაპიტალისტური მრეწველობა,
 იმდენად პროლეტარიატი უფრო შე-
 კავშირებული, უფრო შეგანებული
 და მომზადებული გამოდიოდა ბრძო-
 ლისთვის და თანდათან უახლოვ-

დებოდა დასახულ მიზანს, — შრომის სრულ განთავისუფლებას ექსპლოატაციის ბრკყალებისგან.

სოციალიზმის განხორციელება მხოლოდ მაშინაა შესაძლებელი, როცა საკმაოდ განვითარდებიან საწარმოვო საშუალებანი და თავმოყრილნი იქმნებიან მსხვილ კაპიტალისტურ მრეწველობაში.

კაპიტალიზმის ჩასახვის ხანაში ფიქრიკი მეტი იყო სოციალიზმზე, რადგან მის განხორციელებას არ უწყობდენ ხელს ობიექტიური პირობები.

დღესაც არაა საკმაოდ მომზადებული ეს ნიადაგი.

მაგრამ დღეს არც ისე შორსაა ის სანეტარო წამი, როცა მსოფლიო სამრეკლოზე ჩამოჰკრავს შრომის სრულ განთავისუფლების ზარი და მუშათა კლასი დაამსხვრევს მონობისა და ექსპლოატაციის ხუნდებს.

ფანის 2 მანეთი

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

159

159

159